

Ефективність та конкурентоспроможність аграрного виробництва

УДК 338.439.4:637(477.42)

С. В. Василенко

к.е.н.

Д. В. Микитюк

здобувач

Житомирський національний агроекологічний університет

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА У ПІДПРИЄМСТВАХ ЖИТОМИРЩИНИ

Подано аналіз сучасних тенденцій виробництва основних видів молочної та м'ясної продукції тваринництва господарськими формуваннями Житомищини протягом 2011-2015 рр. Висвітлено теоретичні та практичні аспекти діяльності аграрних підприємств галузі тваринництва. Визначено райони, які займають питому вагу в досліджуваному регіоні з виробництва тваринницької продукції. Виявлено причини, що стримують процеси виробництва м'ясо-молочної продукції. З'ясовано позитивний вплив формування інноваційної моделі, освоєння інноваційних технологій, процесу модернізації виробничих потужностей, які сприяють розвитку галузі тваринництва. Запропоновано та обґрунтовано комплекс заходів для нарощування обсягів виробництва м'ясо-молочної продукції, що сприятиме підвищенню ефективності досліджуваної галузі та рівню її конкурентоспроможності.

Ключові слова: виробництво, тваринництво, поголів'я, вид продукції, підприємство, категорії господарств.

Постановка проблеми

Виробництво продукції тваринництва займає важливе місце в системі аграрного виробництва, а також відіграє соціальне, політичне та стратегічне значення. Незважаючи на кризові процеси, які відбуваються в галузі, тваринництво залишається стратегічно важливою галуззю для економіки країни, оскільки забезпечує населення найважливішими продуктами харчування, зайнятість сільського населення, легку і харчову промисловість – сировиною, яка необхідна для задоволення не лише внутрішніх потреб, а й для зовнішнього ринку. Тому, суть постановки проблеми полягає в тому, щоб дослідити діяльність підприємств галузі та обґрунтувати пропозиції щодо подальшого нарощування обсягів виробництва продукції тваринництва в умовах Житомирської області.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідження діяльності аграрних підприємств і галузі тваринництва, зокрема привертає увагу багатьох вчених економістів. Теоретичні та практичні аспекти поставленої проблеми знайшли відображення в працях С. Азізова, П. Березівського, В. Бойка [1–3], Н. Добрянської [5], М. Ільчука, Л. Кучер, В. Лаврука, О. Мазуренко, В. Месель-Веселяка, В. Микитюка [7–13], С. Обіход,

О. Островар, П. Саблука [15–17], О. Шпикуляка [22] та інших. Однак зміни, які відбуваються в наш час у внутрішньому та зовнішньому середовищі, впливають на стан галузі тваринництва та потребують постійного дослідження з акцентуванням уваги на ті чи інші показники розвитку досліджуваної галузі.

Мета, об'єкт та методика дослідження

Метою даної публікації є аналіз виробництва основних видів молочної та м'ясної продукції тваринництва господарськими формуваннями Житомирщини протягом 2011–2015 рр. Об'єктом дослідження є процес виробництва продукції тваринництва на підприємствах Житомирщини.

Теоретичною та методичною основою дослідження є діалектичний метод пізнання, системний підхід до вивчення економічних процесів, роботи вітчизняних вчених. У процесі написання статті використано такі загальнонаукові та спеціальні методи: економіко-статистичний – для оцінки виробництва продукції тваринництва та тенденцій щодо подальшого нарощування її обсягів; графічний та табличний – для відображення аналітичної інформації; абстрактно-логічний – для теоретичних узагальнень та формування висновків.

Результати дослідження

Період стагнації та трансформація аграрної сфери спричинили виникнення ряду факторів, що негативно вплинули на розвиток виробництва м'ясо-молочної продукції та діяльність підприємств в цілому. До таких факторів належать: подорожчання сировини, паливно-мастильних матеріалів, високий рівень зношення сільськогосподарської техніки та обладнання, низька платоспроможність товаровиробників, втрата зв'язків із переробними підприємствами, недостатня підтримка держави, недосконала законодавча база тощо. В результаті саме цих факторів відбулися зміни у виробництві продукції тваринництва.

Протягом 2011–2015 рр. найбільше продукції тваринництва було вироблено підприємствами Смільчинського, Любарського, Новоград-Волинського, Овруцького, Олевського, Попільнянського, Ружинського та Чуднівського районів. Виробництво м'яса вказаних районів склали у 2011 р. – 51,9 % обласного виробництва, у 2012 р. – 51,1 %, у 2013 р. – 49,6 %, у 2014 р. – 51,5 %, у 2015 р. – 49,8 %, та виробництво молока – 49,0; 49,5; 49,9; 50,3; 50,7 % відповідно [19].

В усіх категоріях господарств Житомирської області, у структурі виробництва м'яса всіх видів, яловичина і телятина становили: в 2011 р – 35,8 %, у 2015 р. – 29,4 %, що на 1,8 тис. т менше. Таке явище пов'язане із скороченням поголів'я великої рогатої худоби. Також зменшилися на 25 % обсяги виробництва баранини і козлятини, що в 2015 р. становили лише 0,6 % від загального обсягу м'яса, виробленого в області. М'ясний дефіцит балансу яловичини і телятини та баранини і козлятини можна поповнити за рахунок розвитку інших галузей тваринництва. Так,

за останні п'ять років спостерігається нарощення обсягів виробництва свинини. В 2011 р. підприємствами досліджуваного регіону було вироблено 24,6 тис. т свинини у забійній масі, в 2015 р. – на 2,1 тис. т більше, що становило 50,0 %, а саме найбільшу частку від усього обсягу виробленої м'ясної продукції. Збільшилися обсяги виробництва м'яса птиці – в 1,9 раза, м'яса кролів – в 1,1 раза, конини – в 1,2 раза (табл.1). Загалом виробництво м'яса за видами у всіх категоріях господарств у 2015 р. збільшилось порівняно з 2011 р. на 9,2 %.

Таблиця 1. Виробництво м'яса за видами в усіх категоріях господарств Житомирської області, тис. т

Вид продукції	Рік					2015 р. у % до	
	2011	2012	2013	2014	2015	2011 р.	2014 р.
Яловичина і телятина	17,5	18,0	19,1	15,6	15,7	89,7	100,6
Свинина	24,6	24,7	26,5	25,1	26,7	108,5	106,4
Баранина і козлятина	0,4	0,5	0,5	0,5	0,3	75,0	60,0
М'ясо птиці	4,2	4,5	5,3	7,2	8,1	192,9	112,5
М'ясо кролів	0,7	0,8	0,8	0,8	0,8	114,3	100,0
Конина	1,5	1,8	1,9	1,8	1,8	120,0	100,0

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [21].

За досліджуваний період 2011–2015 рр. в структурі виробленого молока найбільша частка належить коров'ячому (табл. 2). Так, в 2015 р. із 578,4 тис. тонн виробленого молока усіх видів молоко коров'яче займає 543,8 тис. тонн, або 94,0 %.

Таблиця 2. Виробництво молока в усіх категоріях господарств Житомирської області

Рік	Поголів'я корів на кінець року, тис. голів	Середньорічний удій молока від однієї корови, кг	*Виробництво молока коров'ячого, тис. т	Молоко усіх видів	Інше молоко	Коров'яче молоко, %
2011	137	4104	563,1	569,1	6,0	98,9
2012	134	4423	594,5	594,9	0,4	99,9
2013	128	4510	578,2	597,6	19,4	96,8
2014	119	4513	537,5	589,7	52,2	91,1
2015	112	4877	543,8	578,4	34,6	94,0
2015 р. у % до 2011 р.	81,3	118,8	96,6	101,6	573,9	х
2015 р. у % до 2014 р.	93,6	108,1	101,2	98,1	66,3	х

Примітка: *розраховано авторами.

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [21].

Проведений аналіз дозволив виявити причини, що стримують процеси виробництва високоякісної продукції тваринництва. Так, значні обсяги виробленого молока (зокрема в 2011 р. – 84,3 %, в 2015 р. – 82,5 %) зосереджені в особистих господарствах населення, більшість з яких утримують по 1–2 і навіть більше корови. Таке молоко має низьку якість і відповідає вимогам лише другого гатунку. Тоді як в сільськогосподарських підприємствах впроваджені новітні технології годівлі й утримання тварин, належне ветеринарне обслуговування, тому і виробництво молока в них реалізується переважно вищим і першим гатунком.

Крім цього, погіршує стан, зокрема виробництва молока, низька продуктивність корів молочного стада, яка значно нижча в досліджуваному регіоні і в Україні також від рівня економічно розвинених країн (рис. 1).

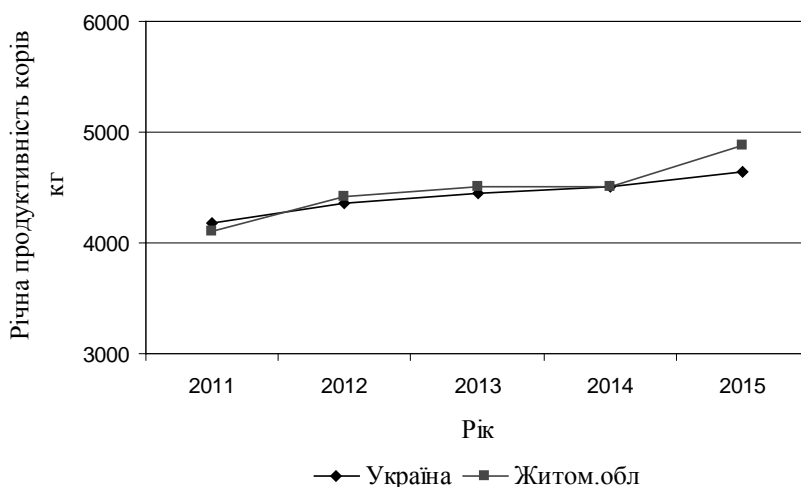

Рис. 1. Середньорічний надій молока від однієї корови у господарствах України та Житомирської області, кг

Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики України та Головного управління статистики у Житомирській області [19, 20].

Обсяги виробництва молока коров'ячого в 2015 р., порівнюючи з 2011 р., зменшилися лише на 3,4 % завдяки підвищенню середньорічного надою молока від однієї корови з 4104 кг до 4877 кг. В Україні спостерігається близька тенденція – з 4174 кг до 4644 кг, що є недостатньо високими, порівняно з такими країнами як Фінляндія, Швеція – понад 8000 кг, Данія, Канада – понад 8500 кг, США – понад 9500 кг [18]. Низька продуктивність корів молочного стада у всіх категоріях господарств зумовлена неналежною селекційно-плеємною справою,

незбалансованою кормовою базою, неналежним ветеринарним обслуговуванням, що в результаті спричиняє різні захворювання худоби тощо.

Нарощування обсягів виробництва молока першочергово залежить від поголів'я тварин та від їх продуктивності. Так, найвищий удій молока від корови у 2015 р. серед районів області спостерігався у сільськогосподарських підприємствах Попільнянського (5370 кг), Баранівського (5161 кг), Народицького (5156 кг) районів. Однак, найбільше поголів'я корів утримували господарства Новоград-Волинського (9514 гол.), Любарського (7690 гол.), Ємільчинського (7278 гол.) районів. Для відтворення молочного стада в господарствах повинно бути близько 30 осіменених телиць на 100 корів, щоб за 4 роки замінити дійне стадо [14, с. 9–11; 14–15].

Визначальна роль у виробництві продукції тваринництва належить земельним угіддям. Площі забруднених територій районів, які постраждали від аварії на Чорнобильській АЕС (53,8 % від загальної площі, а це також Новоград-Волинський, Ємільчинський, Народицький райони), збагачені земельними ресурсами, використання яких забезпечує надходження кормів для життєдіяльності тварин. Шляхом згодовування збалансованих за всіма поживними речовинами раціонів (оптимізація вуглеводного, протеїнового, мінерального живлення) та використання різних сорбентів і природних матеріалів, здатних зв'язувати радіонукліди, зменшується рівень їх нагромадження і знижується перехід у молоко і м'ясо на 25–30 % [15, с. 50–51].

Крім зазначених вище, до основних причин, які стримують розвиток галузі тваринництва можна віднести: відсутність стабільності, в першу чергу пов'язану з політичною і фінансовою ситуацією в країні; відсутність державної підтримки виробників тваринницької продукції; непрогнозована цінова політика; слабе вкладання інвестицій в розвиток галузі тваринництва, слабо розвинений експорт, і, як наслідок, відсутність ринків збуту. Саме тому сучасні тенденції виробництва продукції тваринництва потребують зміни пріоритетів.

На думку О. В. Мазуренко, на нинішньому етапі розвитку аграрної економіки, для підвищення ефективності тваринницької галузі важливого значення набуває формування інноваційної моделі, яка повинна базуватись на основних чинниках інноваційного розвитку, що дасть змогу досягти максимального ефекту, враховуючи сучасне економічне і геополітичне становище України у світі та не допустити нових кризових явищ у галузі. Необхідно, щоб інноваційний процес розвитку тваринництва в країні передбачав індустріалізацію, основою якої, як відомо, є комплексна механізація та автоматизація всіх виробничих процесів. Важливим чинником інноваційної моделі розвитку тваринництва, на який слід звернути увагу, є система утримання тварин, яку обирає підприємство, а також її позитивний вплив на тварин і довкілля. Про актуальність даного питання свідчить і те, що в наукових колах досі точаться дискусії, яка система утримання тварин є кращою: інтенсивна чи екстенсивна [11, с. 41–43.].

Інноваційна діяльність нині є фундаментом забезпечення прибутковості виробництва молока й органічно вписується в концепцію «діаманта» М. Портера, згідно з якою при постійному зростанні конкуренції головним фактором виживання

підприємства стає його інноваційність. Стратегічним важелем і запорукою раціональної інтенсифікації молочного скотарства має бути переведення його розвитку на інноваційні засади, що передбачає широкомасштабне освоєння інноваційних технологій [9, с. 72].

Погоджуємось з думкою Лаврука В. В., який стверджує, що галузь тваринництва потребує процесу модернізації виробничих потужностей. Модернізація як унікальний процес і явище проявляється тоді, коли аграрне виробництво знаходиться у стані суттєвих трансформаційних перетворень, що відбуваються під впливом чинників внутрішнього і зовнішнього середовищ та покликані забезпечити якісні зміни у виробничих процесах його основних галузей. Процес економічної модернізації тваринництва є нині закономірністю трансформаційних перетворень, оскільки в умовах глобалізації вона спонукає до певних реформаційних змін при функціонуванні виробничих систем. Виходячи з цих міркувань, тваринництво є стабілізуючим чинником, оскільки забезпечує населення високопоживними, калорійними й дієтичними продуктами харчування та сприяє впродовж року постійній зайнятості працівників [10, с. 44–45].

Висновки та перспективи подальших досліджень

Розвиток галузі тваринництва та нарощування обсягів виробництва м'ясо-молочної продукції в найближчій перспективі буде залежати від здійснення комплексу заходів:

- за підтримки держави, шляхом надання бюджетних дотацій, зупинення спаду поголів'я тварин;
- стимулювання підприємств галузі тваринництва в районах, сприятливих для його розвитку;
- сприяння інноваційному розвитку галузі тваринництва шляхом механізації та автоматизації всіх виробничих процесів;
- формування умови для забезпечення виробників продукції тваринництва, в першу чергу особистих селянських господарств, племінним молодняком, належним ветеринарним обслуговуванням;
- стимулювання розвитку виробництва тваринницької продукції в особистих селянських господарствах шляхом формування кооперативних об'єднань, з метою одержання високоякісної сировини;
- сприяння розвитку комбікормової промисловості на кооперативних засадах.

Крім того, значної уваги і підтримки з боку держави потребує розвиток селекційних програм, розробка нових стандартів, виконання яких забезпечило б виробництво і надходження, як на внутрішній, так і на зовнішній ринки, високоякісної і конкурентоспроможної м'ясо-молочної продукції, що є перспективою подальших досліджень.

Література

1. Азізов С. П. Деякі питання організації та підвищення ефективності тваринництва / С. П. Азізов // Економіка АПК. – 2011. – № 4. – С. 12–15.
2. Березівський П. С. Відродження галузі скотарства в сільськогосподарських підприємствах Львівської області: оцінка, проблеми, прогнози / П. С. Березівський // Економіка АПК. – 2010. – № 2. – С. 15–20.
3. Бойко В. І. Ринок м'яса: світові тенденції регіонального розвитку виробництва / В. І. Бойко, Л. В. Мамчур // Економіка АПК. – 2011. – № 1. – С. 145–148.
4. Василенко С. В. До питання оцінки виробництва та переробки продукції тваринництва в Україні / С. В. Василенко // Формування стратегії розвитку аграрного сектора регіону : матеріали сьомої міжфакультет. наук.-практ. конф. молодих вчених, 20 трав. 2011 р. : у 2-х т. – Житомир : Житомир. нац. агрокол. ун-т, 2011. – Т. 1. – С. 164–167.
5. Добрянська Н. Галузь тваринництва: проблеми розвитку та шляхи їх вирішення / Н. Добрянська // Вісник Львів. нац. ун-ту. Сер. Економіка АПК. – 2010. – № 17 (2). – С. 404–408.
6. Економіка виробництва молока і молочної продукції в Україні : монографія / [П. Т. Саблук, В. І. Бойко, Т. Л. Мостенська та ін.] ; за ред. П. Т. Саблука, В. І. Бойка. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 340 с.
7. Ільчук М. М. Адаптація виробників молока України до європейських вимог / М. М. Ільчук, В. І. Радько // Біоресурси і природокористування. – 2013. – Т. 5, № 5/6. – С. 140–148.
8. Конкурентоспроможність продукції скотарства і птахівництва України в системі євроінтеграції : монографія / М. М. Ільчук, І. А. Коновал, І. В. Мельникова [та ін.]. – К. : Аграр Медіа Груп, 2015. – 321 с.
9. Кучер Л. Ю. Шляхи підвищення ефективності виробництва молока на інноваційній основі / Л. Ю. Кучер, А. В. Кучер // Економіка АПК. – 2013. – № 3. – С. 70–75.
10. Лаврук В. В. Модернізація галузі тваринництва як умова продовольчого забезпечення населення України / В. В. Лаврук // Економіка АПК. – 2016. – № 12. – С. 43–50.
11. Мазуренко О. В. Шляхи підвищення ефективності виробництва продукції тваринництва / О. В. Мазуренко, Г. В. Ковальова // Економіка АПК. – 2011. – № 5. – С. 41–46.
12. Месель-Веселяк В. Я. Розвиток м'ясопродуктового підкомплексу України : монографія / В. Я. Месель-Веселяк, О. В. Мазуренко ; під наук. ред. П. Т. Саблука. – К. : ННЦ ІАЕ, 2004. – 198 с.
13. Микитюк В. М. Відродження галузі скотарства в умовах ринкових трансформацій : монографія / В. М. Микитюк. – Житомир : Житомир. нац. агрокол. ун-т, 2012. – 508 с.

-
14. Молочне тваринництво Житомирщини : екон. доп. / за ред. Г. А. Пашинської. – Житомир : Гол. упр. статистики у Житомир. обл., 2011. – 21 с.
 15. Обіход С. В. Формування сировинної бази для розвитку м'ясо-молочної промисловості / С. В. Обіход // Економіка АПК. – 2001. – № 1. – С. 48–52.
 16. Островар О. В. Проблеми розвитку м'ясо-молочного виробництва в Україні / О. В. Островар // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012. – № 1 (44). – С. 266–272.
 17. Саблук П. Т. Економіка виробництва молока і молочної продукції в Україні : монографія / П. Т. Саблук, В. І. Бойко. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 340 с.
 18. Сільське господарство України за 2014 р. : стат. збірник / за ред. Н. С. Власенко. – К. : Держ. служба статистики України, 2015. – 379 с.
 19. Статистичний щорічник Житомирської області за 2015 р. [Електронний ресурс] : стат. зб. / Гол. упр. статистики у Житомир. обл. ; за ред. Г. А. Пашинської. – Житомир, 2016. – Режим доступу: 1 електрон. опт. диск (CD-ROM).
 20. Статистичний щорічник України за 2015 рік : стат. зб. / відп. за вип. О. Е. Остапчук. – К. : Держ. служба статистики України, 2016. – 575 с.
 21. Тваринництво України 2015 рік : стат. зб. / відп. за випуск О. М. Прокопенко. – К. : Держ. служба статистики України, 2016. – 211 с.
 22. Шпикуляк О. Г. Витрати та ефективність виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах (моніторинг) / О. Г. Шпикуляк, Ю. П. Воскобійник. – К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – 350 с.
-